

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Türk Şiirinde Destansı Sevdalar ve "Monna Rosa" - I -
Epic Loves and "Monna Rosa" in Turkish Poetry - I -

Mehmet Fetih YANARDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
fyanardag@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0001-9903-542X

Azize BATI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
batiazize284@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-3606-9707

Öz: Kâinatın ve insanın yaradılışıyla beraber var olan fakat sırrı ilk insandan bu güne kadar çözülemeyen "aşk" insan ruhunun besleyen en ulvi muhabbet kaynağı olarak pek çok edebî üründe olduğu gibi şiirin de ana malzemesi olmuştur. Varlık âleminde kimi zaman bir kadın suretinde kimi zaman da bir dağın eteğinde kuytuda açılmış olan bir çiçekte can bulan "aşk" asırlar boyunca edebiyat sahasında geleneksel halk hikâyelerinin ve pek çok şiirin içinde farklı şekillerde filizlenmiştir. Aşk, birçok şair tarafından Türk şiirinin canlı temlerinden biri olarak yıllarca işlenmiş ve birçok şiire farklı imgelerle konu olmuştur. Klasik Türk Edebiyatında "aşk" insanın içindeki gerçek hakikati bulma çabası olarak karşımıza çıkarken Halk Edebiyatında efsanevi özelliklerle anlatıların ve yine halk şiirinin ana malzemesi olarak görülür. Tanzimat'la birlikte Türk edebiyatının yönünü batıya çevirmesiyle Osmanlı toplumunda İslam kültürü ve geleneğinden kopuşlar yaşanmaya başlanır. Cumhuriyet döneminde ise şiirin muhtevası ve formunda bu değişimin etkileri daha net bir şekilde görülmeye başlanır. Şairlerin yeni arayışları bir taraftan modern şiir kavramını doğururken bir taraftan da 20. yüzyılda geleneğin izlerinin görüldüğü şiirlerin yapı ve muhtevasında farklı oluşumlar meydana gelir.

Bu çalışmanın birinci metninde Türk edebiyatında pek çok şaire ilham kaynağı olan ve birçok şiirin konusu olarak görülen "aşk" temi incelenmiştir. Divan şiirinde aşkın tezahürü, Halk edebiyatındaki anlatılarda "aşk" ve kadın ile aşkın bağlantısı ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci metninde ise Modern Türk Edebiyatında ve Monna Rosa şiirinde aşkın geleneksel izleri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Aşk, Gelenek, Modern, Sezai Karakoç, Monna Rosa

Abstract: "Love", which exists with the creation of the universe and human beings, but whose secret has not been solved since the first human being, has become the main material of poetry as well as in many literary products as the most sublime source of affection that feeds the human soul. "Love", which sometimes comes to life in the form of a woman and sometimes in a flower that blooms in a nook at the foot of a mountain, has sprouted in different ways in traditional folk stories and many poems in the field of literature for centuries. Love has been processed by many poets as one of the vivid themes of Turkish poetry for years and has been the subject of many poems with different images. In Classical Turkish Literature, "love" appears as an effort to find the true truth within man, while in Folk Literature, it is seen as the main material of narratives and folk poetry with legendary features. With the Tanzimat, as Turkish literature turned its direction to the west, the Ottoman society began to experience ruptures from Islamic culture and tradition. In the Republican period, the effects of

Geliş Tarihi:20.09.2023

Kabul Tarihi:17.11.2023

Yayın Tarihi:31.12.2023

Atıf: Yanardağ, M.F. & Bati, A. (2023). Türk şiirinde destansı sevdalar ve "Monna Rosa" -I-. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(3), 1297-1304. Doi: 10.33437/ksusbd.1359551

this change in the content and form of poetry began to be seen more clearly. While the new searches of poets give rise to the concept of modern poetry on the one hand, on the other hand, different formations occur in the structure and content of the poems in which the traces of tradition are seen in the 20th century.

In the first text of this study, the theme of "love", which is a source of inspiration for many poets in Turkish literature and is seen as the subject of many poems, is examined. The manifestation of love in Divan poetry, "love" in narratives in folk literature, and the connection of love with women are discussed. In the second text of the study, the traditional traces of love in Modern Turkish Literature and Monna Rosa poetry will be examined.

Keywords: Love, Tradition, Modern, Sezai Karakoç, Monna Rosa

GİRİŞ

Aşk, Arapça kökenli olan "ışk" kelimesinden gelmektedir. Lügatlerde; muhabbet-i müfrita, alâka, gönül verme; (Kadri, 1945: 507) sevgi, sevda, muhabbet, alâka, iptilâ; (Sami, 2015: 75) şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması; (Uludağ, 1991: 11) sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi (Uludağ, 1991: 58) diye tanımlanmaktadır. Arapça kökenli olan aşk sözcüğü güncel Türkçe sözlükte aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevda, amor gibi anlamlara da gelmektedir. "Aşk, kök itibarıyla "aşeka" (sarmaşık) kelimesi ile aynı kaynaktan türediğinden, aşk duygusunun insanı bir sarmaşık gibi sarıp onun her şeyle ilgisini kesmesi sonucunda gelinen hâle "aşk" denildiği rivayet edilir. Kelimenin bir başka anlamı ise "sevgede ölçüyü aşma" demektir" (Şentürk, 1999: 159). İnsan varlığı gereği içinde birtakım duygulara yer vererek yaşar. Hüzün, acı, keder, sevinç ve en nihayetinde aşk bu duygulardan birisidir. İnsanın varoluşuyla beraber yaşamını sürdürmesi için gerekli olan bazı temel ihtiyaçlar olmuştur. İnsan kendi yaşamını sürdürebilirliğini belirli koşullar altında temel ihtiyaçlarını karşılayarak gerçekleştirirse de onu diğer varlıklardan ayıran temel fark hayatında yaşadığı olaylar karşısında verdiği birtakım tepkiler ve duyduğu hislerin olmasıdır. Aşk, insanın varoluşuyla başlayan insanlık tarihinin en eski, en ulvi duygularından birisidir. Bu sebeple insanlık tarihi boyunca farklı boyutlarda anlamlandırılmaya çalışılırken çeşitli şekillerde anlatılara malzeme olmuş ve kâinatın yaratılma sebebi olarak insanlar tarafından yüzyıllar boyunca sözlü ve yazılı kültürde farklı şekillerde ele alınmıştır.

Aşk teması dünya edebiyatlarında tüm zamanlarda farklı şekillerde işlendiği gibi Türk edebiyatında da daima canlılığını koruyarak en çok işlenen konulardan biri olmuştur. Asırlar boyunca aşk üzerine birçok şair ve yazar tarafından şiir, hikâye, masal, mesnevi gibi türlerde metinler kaleme alınmıştır. Türk edebiyatının başlangıcından itibaren aşk temi pek çok kez sanat ve edebiyat sahasında farklı şair ve yazarlar tarafından ele alınan bir konu olmuştur. Nitekim günümüzde de şairlerin ve yazarların ellerinde anlam kazanmaya devam eden ve canlılığını koruyan bir tema niteliğindedir. Aşk edebiyatımızın sözlü kültür ürünleri olan bazı halk hikâyelerinin dışında divan şiirlerinde en çok işlenen konu olarak karşımıza çıkmaktadır. "Asırlar boyunca klasik şairler tarafından da izah edilmeye çalışılan aşk, divan şiirinin de zirveye ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Klasik şairler, çeşitli metaforlar yardımıyla dile getirmeye çalıştıkları aşkı kimi zaman redif olarak da kullanmışlardır" (Kola, 2016: 1). Klasik Dönem şairlerinin gazellerinde aşğın çektiği cefa şiirin beslendiği ana unsur olmuştur.

Klasik Türk edebiyatında aşkın izahını yapmaya çalışan şairler kimi zaman varlık âlemindeki beşeri aşkı anlamlandırmaya ve anlatmaya çalışmış kimi zaman da varlığın ötesinde olan ilahi aşkı şiirlerinde kaleme almışlardır. Yazılan bazı metinlerde ise ilahi aşk ve beşeri aşk sentezlenmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü' nde İskender Pala aşk için "şiddetli sevgi" tanımını yaparken Divan edebiyatı ve Tasavvufi Türk edebiyatının asıl kaynağı olduğunu belirtmiştir. "Aşkın mefhumunu iki ayrı şekilde ele almakta fayda vardır. 1. Tasavvufta aşk. Birçok dinlerde ve efsanelerde, yaratılış aşkla başlar. Tasavvufun özünü 'ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım.' kudsî hadisi oluşturur. Bu hadisin içeriğinde aşk vardır. 'Vahdet-i vücud' felsefesi de Allah'ı bilmeyi ve tanımayı aşk yoluyla gerçekleştirmek ister" (Pala, 1989: 51). İskender Pala insanın varoluşunu ilahi güzelliğinin bir yansıması olarak gören mutasavvıfların aşkı mecazî aşk ve hakikî aşk olmak üzere ikiye ayırdığını belirtir.

Divan Edebiyatında “Aşk”ın Tezahürü

Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra İslam inancının bilimi ve kültürüyle ortaya koydukları Divan Edebiyatı, 13. ve 19 yüzyılları arasında altı yüzyıl boyunca edebiyat ve sanat alanında önemli gelişmelerin görülmesini sağlamıştır. Arap ve Fars edebiyatlarının estetiği üzerine kurulan Divan Edebiyatı muhteva ve şekil olarak bu iki kültürün etkisinde kalmıştır. Divan şairlerinin asırlar boyunca edebiyat sahasında yazmış oldukları eserlerde bu iki kültürün etkisinin varlığını görürüz. Edebi türler arasında bu dönemde şiir zirveye ulaşmış ve en güzel örneklerini vermiştir. Divan şiiri belirli kurallar çerçevesinde varlığını sürdürürken kendisine ait kâfiye ve redif şiirin sistematüğini oluşturmuştur. Bu kurallar arasında en önemli özelliği ise kâfiye ve redifin büyük bir yer edinmiş olmasıdır. Dönemin şairleri seçtikleri kelimeleri kullanırlarken adeta bir kuyumcu titizliğini göstermişlerdir. Kelimenin söyleşindeki akıcılığı ön planda tutarlarken üsluplarının inceliğiyle de divan şiirini bir başka estetiğe kavuşturmuşlardır. Edebiyat sahasında “İslamî Edebiyat, Yüksek Zümre Edebiyatı, Havâs Edebiyatı, Saray Edebiyatı, Enderûn Edebiyatı, Klasik Edebiyat, Eski Edebiyat’ gibi adlarla da anılan bu edebiyat en yaygın ama en eksik bir kullanımla Dîvân edebiyatı adıyla yaygınlaşmış ve anılmıştır. Bunun nedeni ise şairlerinin manzumelerini topladıkları eserlere Dîvân denilmesidir.” (Pala, 1989: 134)

Divan şiirinde Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi fazla bir şekilde görülse de ele alınan konuları besleyen birçok kaynak olmuştur. Bu kaynaklardan bazıları şunlardır: “1. Şairin inanç ve esaslarını oluşturan Kur’ân âyetleri ve hadisler. 2. Dinî ilimler... 3. İslam tarihi. Meşhur olaylar anlatılır. 4. Tasavvuf. Şairlerinin şarap, mahbûb gibi kelimeleri tasavvufi manalarını çağrıştıracak şekilde kullanmalar, söylediklerinden dolayı başlarının ağrımamasını sağlıyordu. Dini tasavvufi Divan edebiyatı ise zaten tasavvufu konu edinmiştir. 5. İran mitolojisi... Bütün bu araçlar kullanılarak bir sanat görünümü kazanan Divân edebiyatının bazı ortak kalıpları vardır. Bu kalıpların dışına çıkılmaz bunların başında âşık, maşûk, aşk üçgeni gelir. Bunlara bazen rakip de eklenebilir.” (Pala, 1989: 136) Temelinde tasavvufun yer aldığı divan şiirini beslemiş olan birden fazla unsur vardır. İslam kültürü ve medeniyeti, Kur’an-ı Kerim’de bulunan ayetler ve hadisler bu kaynakların başında gelirken İran mitolojisi, İslam tarihi gibi konuların divan şiirinin geniş bir perspektiften gelişmesini sağlamıştır.

Divan şiirinin temelinde aşk esastır. “İnsanlık tarihinin en değişmez duygularından biri olan aşk, hem ilahi hem de mecazî boyutta klasik Türk edebiyatının ana temalarından biri olmuştur. Varlık âleminde bin bir renkte tecellî eden aşk etrafında zamanla geniş bir aşk edebiyatı meydana gelmiştir. Bu aşk edebiyatı içerisinde şairlerin birer âşık hüviyetiyle, aşk ve âşıklık hakkında ortaya koydukları görüşleri bu edebiyatta kabul gören aşk anlayışını yansıması bakımından oldukça önemlidir” (Alıcı, 2008: 141). Şairler ruhlarını besleyen ırmak misali gerek beşeri aşkı gerekse ilahi aşkı anlatan şiir örneklerini edebiyatımıza kazandırmışlardır. Divan şiirinde aşkı İskender Pala şu şekilde açıklar: “Klasik edebiyatımızda aşk, basit ve çekici bir arzudan hastalık derecesine varan alışkanlık ve tutkulara kadar çeşitli boyutlarda işlenmiştir. Bu aşk başta bir cinsellik izlenimi uyandırıyor da platonik bir zevk ve bağlılık olma düşüncesi daha kuvvetlidir. Maddî ve manevî aşk söz konusu olduğunda ağırlık, manevî aşka yönelir. Buna rağmen bazı şairlerin aşk ve âşıklıklarının halk arasında yaygın bir hal aldığı, melankolik durumlar içine düştükleri, bu yüzden işten güçten kesildikleri ve hatta terk-i diyâr ettikleri şuâra tezkirelerinde kayıtlıdır. Gazellerin ana konusu aşktır. Âşıklıklarını çeşitli manzumelerde üstüne basa basa tabii bir olay gibi anlatan şairlerin bir kısmı, dinî-ulvî bir aşkı anlatıyorlarsa da diğer bir kısmı ten zevkini ve cinsi câzibeyi ön planda tutarlar. Hatta bu konuda başlı başına mesnevîler bile kaleme alınmıştır. Fuzulî’nin *Leyla ile Mecnun*’u, Şeyh Galib’in *Hüsn ü Aşk*’ı; İzzet Molla’nın *Güleşn-i Aşk*” (Pala, 1989: 52) Divan şiirinde aşkın beşeri aşk ve hakiki aşk olarak iki şekilde tezahür ettiği görülse de şiirlerde sevgili benzer özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Şiirin her beytini yazan bir âşık ve şiiri yazmaya neden olan vefasız bir güzel vardır. Âşık, sevgilinin güzelliğinden mest olur. Âşık divaneye dönerken vefasız güzel, âşığın bu halinden memnun bir şekilde latif edasıyla âşığın (şairin) şiirlerini süsler. Sevgilinin her hareketi ve sahip olduğu bütün uzuvlar âşığın acı çekmesi için bir neden olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin gözü, kaş, kirpiği, saç, dudakları âşığa acı çektiren ayrı ayrı unsurlardır. Âşığı önce hüsnü ile cezbenden sevgili daha sonra aklını ve ruhunu esir alır. Divan şiirinde aşk yakıcı ve yok edici bir özelliğe sahip olması bakımından ateşe benzetilmiştir. Sevdasında yanıp küle dönen âşığa sevgili dönüp bakmaz âşık günden güne aşkından erise de ona bir nebze olsa acımamaktadır. Onun için dünyada hiçbir varlığın anlamı kalmaz bir tek arzusu sevgilinin onun görmesidir. Fakat sevgili âşığın bu halini inatla görmek istemez görse de onun için acı çeken haline içten içe sevinir ve bundan hoşnut kalır.

Divan edebiyatında aşkın bir başka görünümü ise iki taraf birbirini çok sever fakat kavuşmaları için karşılaştıkları zorlukları ve engelleri aşmaları gerekmektedir. Âşık zor bir mücadeleden geçmeye çalışır. Âşığın girdiği bu meşakkatli yol beşeri aşkla başlar ve sonunda ilahi aşka ulaşarak son bulur. Leylâ ile Mecnun hikâyesi bu tür aşkların bir örneğini teşkil etmektedir. Leylâ ile Mecnun beşeri aşktan hakiki aşka geçişi anlatan bir örnek olmasının yanı sıra sınava tabii tutulan bir aşk hikâyesi mahiyeti taşımaktadır. Zorlu bir sınava tabi tutulan iki taraf kavuşma hasretiyle yanarlar. “Leylâ; selvi boylu, gül yüzlü, yasemen kokulu güzel Leylâ. Güzelliğini anlatmak için söz çoktur, ama güzelliğinin tatlığında söz yoktur. Ay yüzün bir ışık çeşmesi, ayağının tozu hurilerin sürmesi gibidir. Huyunun güzelliğini anlatmaya kalksam, yüzünün güzelliğinden eksik kalmaz. Ya Kays; onun da yakışıklılığı dillere destan. Eğer bir kez olsun aynada kendi yüzüne baksaydı Leylâ’nın güzelliğine heves etmez, kendine âşık olurdu. İşte böylesine güneş yüzlüydü. Bu iki güzel, birbirlerine sevgi bağıyla bağlandılar, bir kadehten aşk şarabını içtiler. Kendilerini aşkın burgacına öyle kaptırdılar ki sanki tek beden oldular. Aralarında bir fark kalmadı. İki vücut, bir can oldular. Öyle ki, Kays’a birisi sır sorsa cevabını Leylâ’dan alır, kim Leylâ’ya seslense Mecnun yanıt verirdi.” (Kutsan, 1988: 14)

Aşk muhabbeti ile kenetlenmiş olan Kays ve Leylâ aşk şarabının tadında yakmışlardı kendilerini. Zaman ikisi için de bir süre mutluluk ve sevinçle geçer. Fakat bu mutluluk günleri çok uzun sürmez. Aralarında bir muhabbet bağının olduğu anlaşılınca üzerlerine hüznün aynasının gölgesi düşer ve ayrılığın sesi iştilir.

“ Felek beni ayırdı zorla cananımdan
Acaba sakınmaz mı ah ile figanımdan
Bu gizli gam öldürdü beni hem öyle ki
Gül yüzüm bile anlamadı gamımdan
Benimle beraber soluyan ahımdı ama
O da bıraktı gam evini, gitti yanımdan
Ne gerek anlatmaya içimdeki yarayı
Ortaya çıkar sonunda yırtık mintanımdan
Sanki ağlayan gözümden irak olsan n’olur
Hak bilir, sevgili uzak değildir canımdan
Ne mutluluktur ey rüzgâr bundan böyle
Haber versen bana cananımdan
...” (Fuzuli akt. Kutsan, 1988: 18)

Leylâ’sından ayrılacağını anlayan Kays hüznü ve keder ile arkadaş olur. Keder ırmağından içtiği su ile aşkın büyüüne kapılır. Âşık olduğu Leylâ nazarında farklı bir simaya bürünmüş olacaktır ki artık Leylâ’nın hayalini dahi istemez olacaktır. Aradığı Leylâ’yı oturduğu hasret sofrasında bulur. Kays, Leylâ’dan ayrıldığı gün aşkın esiri olur. Leylâ’ya duyduğu gönül muhabbeti onu gam ve kedere arkadaş ederken adını divaneye çıkarmıştır. Gerçek adı Kays iken Mecnun adıyla çöllere düşer. Leylâ ile Mecnun’un aşkı şiirinde beşeri aşk ile başlayan muhabbetin daha sonra ilahi aşka dönüşmesini anlatır. Böylelikle âşık yoklukta sevgilisini ararken aşkın okları onu yaratana döndürür. Divan Edebiyatı’nda aşk temi sayısız şekilde birçok şair tarafından ele alınırken bu dönemdeki şairlerin Leylâ ile Mecnun’un aşkını anlatmak için sayısız gazel yazdığını görülür. Aşk, edebiyatımızda farklı dönemlerde farklı şekillerde işlenen bir konu olmasına rağmen her safhada canlılığını yitirmeyen bir konu olarak karşımıza çıkar. Klasik şiirde Fuzuli’nin ve diğer divan şairlerinin yazdığı gazellerden sonra aşkın benzer özelliklerle halk edebiyatında şiirlere çeşitli halk anlatılarına konu olduğuna görülür.

Divan edebiyatında aşkı birçok şair farklı şekillerle ele alınmasının yanı sıra Türk Halk edebiyatında değişik kalıplarla farklı anlatı örnekleri ile ele alındığı görülür. Halk edebiyatında aşkın en sade şeklini en yalın halini halk ozanlarının sazlarından dökülen nağmelerden ve halk hikâyelerindeki

anlatılardan duymaya başlanır. Halk edebiyatında aşk “bade içme” ve “rüya” motifleriyle karşımıza çıkar.

Geleneksel Halk Anlatılarında “Aşk”

Geniş bir mitoloji kültürü ile beslenen halk edebiyatında şiirler, içeriklerine göre ve ele alınış şekline göre çeşitli bölümlerde incelenebilir. Aşk, klasik Türk şiirlerinde olduğu gibi halk şiirlerinde farklı şekillerde en çok işlenen konulardan biri olmuştur. “Âşıklar bahtsızdır, ömürleri sevgililerinin peşinde koşmakla geçer. Onların sevgilileri ilahî ve ideal değildir. Âşık, güzellerle buluşur, sözleşir, hatta onları elde edebilir” (Artun, 2011: 141). Halk edebiyatında aşk bağlamında kadın-erkek ilişkisi, ayrılık, gurbet, hüznün vb. temlerin de şiire konu olduğunu görülür. Güzel ve güzelliğin ne olup olmadığı konusunda estetikçiler yüzyıllarca fikir ve düşünceler üretmiş ve tanımlamaya çalışmışlardır.

Güzelliğin ne olduğu ve güzelin kim olduğu sorusuna âşıklar duygu yüklü ifadeler kullanarak farklı tanımlar yapmışlardır. Halk şiirinde sevgili farklı yönleriyle somut ve soyut bir çerçeve dâhilinde anlatılmaya çalışılmıştır. “Tekke âşıkları dışındaki âşıklar, güzeli ve güzelliği yeryüzünde aramışlardır. Âşıklar sevgililerinin özlemine çekmiş, vuslatı istemişlerdir. Güzellik anlayışı ve güzeldede aranan güzellik öğeleri âşıklara göre değişir. Bu bazen boy-pos, kaş-göz, bel, salına salına yürüyüş; naz, gönül çeken bir bakış, vefa iyi huy olmuştur. Âşıklardaki aşk, sıradan bir ilişki değil, bireysel bir arayış sembolüdür. Günlük yaşamda kızla erkeğin bir araya gelmemesi, hayâli, düşsel, idealleştirilmiş bir sevgili tipini ortaya çıkarır. Gelenekte sevgi ve sevgili, soyutluğu ve ulaşılmazlığıyla mistik bir renge bürünüp gizemli bir boyut kazanır. Güzellemelerde en öne çıkan nakış aşktır. Güzele duyulan tutku, âşığın yettiği çevreye göre değişerek somut güzelden hiçbir zaman kopmadan soyutla somut arasında gider gelir. Bir ölçüde klasik eğitim alan veya divan şiirinin çevresinde yetişen âşıkların güzelleri divan güzelini andırır.” (Artun, 2011: 142) Divan şiirindeki güzel ile halk şiirinde güzelin benzer özellikler çerçevesinde buluşması aşkın anlatılardaki izlerinin ortak noktalarını bulmayı sağlamaktadır. Divan şiirinde âşık, sevgiliye duyduğu aşktan dolayı hayattaki varlığından vazgeçer ve muhabbet duyduğu sevgilisinde anlam kazanmaya çalışır. Halk edebiyatı anlatılarında benzer şekilde âşık sevgili için her şeyi yapmaya hazırdır. Sevgilisine duyduğu aşktan dolayı sınavlara tabii tutulur, engeller ile karşılaşır ve ona kavuşma arzusuyla kötü güçlere karşı bir mücadele verir. Mücadelenin sonunda ise âşık kavuşma hayali içinde aşkın verdiği acılar ile bütünleşir.

Aşk temi halk şiirlerinde ve anlatılarında divan şiiri gibi farklı şekillerde birçok kez ele alınmıştır. “Aşkın maddi ve platonik olanı vardır. Âşıklar günlük maceralarına bile mecazî bir aşk süsü vermekten hoşlanırlar. Aşk ve duygu her şeyden üstün tutulur... Halk edebiyatında aşk dünyası dolaysız olarak kadın erkek ilişkisi üzerine kurulur. İlahî ve tasavvufî aşk oldukça azdır. Halk şiiri kara sevda, arzu, istek ve maddi aşk çizgisinde dolaşır.” (Artun, 2011: 142)

Halk edebiyatında aşk, şiir ve diğer edebi türlerde genel itibariyle beşeri aşkın yansıması olarak görülür. Fakat beşeri aşkın yansıması olsa da aşkın yakıcılığı ve tabii tuttuğu sınavın zorluğu aynıdır. Halk Edebiyatında âşık rüyasında ya da rüya ile uyanıklık bir hal arasında Hızır, Pir yahut sevgilisinin elinden bade içerek aşka tutulur. Âşıklık geleneğinde âşık rüyasında bade içerek aşkın son mertebesine ulaşır. Türk Halk edebiyatında uzun aşk hikâyeleriyle yanı sıra âşıkların gönüllerindeki muhabbeti anlattıkları şiirlerin de olduğunu görülmektedir. “Halk ozanlarının hemen hepsi, aşk şiirleri söylemişlerdir. Halk ozanı sevdiğini kumruya, turnaya, ceylana, güle, nergise, benzetmişlerdir. Divan edebiyatının belirli (mazmunlarını) bir yana bırakan halk ozanlarının çoğu sevdiklerine kavuşamayınca sılaya terk etmiş, ömür boyu aşk acısı çekerek derdini anlatmıştır. Eserler hece ölçüsü ile yazılmış, söylenmiştir” (Kutsi, 1975: 18-19). Âşıklar saz eşliğinde hece ölçüsüyle şiirler söyleyerek aşklarını dile getirmişlerdir. Birçok konu hakkında çeşitli şiirler ve hikâyeler icra eden âşıklar Türk edebiyatında aşk temasının başka bir yönünü icra etmişlerdir. Âşıklık geleneğini oluşturmuşlardır. “Âşıklık geleneği, Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Âşıklık geleneği, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, şiirin kalıcı ve etkileyici özelliğinden yararlanılarak kuşaktan kuşağa aktarılan değerler bütünüdür. Âşık edebiyatı sözlü gelenekte yaşatılan bütün ürünlerle beslenir. Âşık şiirinin özünde bağlı bulunduğu kültüre ait örnek değerler ve ahlâk anlayışı yatar. Din, gelenek ve güncel yaşam, âşık edebiyatını besleyen diğer kaynaklardır” (Artun, 2011: 67).

Âşıklık geleneğinde âşık rüyasında bir Pir’in, Hızır’ın ya da sevgilisinin elinden bade içerek âşık olur. Bade içtikten sonra gönlünde güzele duyduğu muhabbetten ötürü aşkını anlattığı şiirleri saz

eşliğinde icra etmeye başlar. Bade, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde "şarap, içki" olarak tanımlanırken İbrahim Erşahin *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü* adlı eserinde bade kavramını şu şekilde izah eder: "Şarap, kadeh. // İlâhi aşk, muhabbet ve hakikat anlamlarında kullanılan bir tasavvuf terimi" (Erşahin, 2011: 52). Divan şiirinde bade içme şarap içmek olarak tanımlanırken halk edebiyatında bade ve bade içme şarap, içki ve sarhoş edici bir sıvı olmayabilir. Halk edebiyatında bade motifi içecek olarak şerbet veya su olabilirken ekmek, nar, elma gibi herhangi bir yiyecek olabilmektedir. "Bade içme; rüyada bade ve pir motif kompleksi içerisinde aşamalı olarak gelişen, ilahi düşüncelerle yetenek kazanma ve ritüellerden oluşan ve âşıklığa geçişin başlangıç noktası olan bir olgudur" (Dağlı, 2018: 899). Tasavvufta âşık bade içerek belli bir olgunluğa erişir. Eriştiği olgunlukta beşeri olan aşktan ilahi olan aşkla dünyayı gözlemler ve kâinattaki her şeye anlam vermeye çalışır. Ayrıca tasavvufta âşığın içtiği bade ilahi aşkı buldururken halk edebiyatındaki ozan ve âşıkların içtiği bade beşeri aşkı anlatabilmektedir. Âşık rüya ile uyanıklık arasında bir halde sevgilisinin ya da bir pirin, dervişin veya ermişin elinden bade içtikten sonra daha önce hiç görmediği sevgilisine âşık olur ve kapıldığı aşk cezbesiyle aşkını saz eşliğinde şiirler söyleyerek dile getirmeye başlar. Halk edebiyatında âşıklık geleneği çerçevesinde bu unsur sık görülen bir durumdur. "Şair ergenlik çağının başlarında, rüyasında kusursuz güzellikte bir kız görür, Hızır ya da Pirlerin aracılığı ile onun elinden bade içer. Bu suretle uyanan aşkı, şair, hayatı boyunca, sazının eşliğinde söylediği şiirlerle dile getirir. Bazen rüyadaki sevgilinin benzerleriyle hayatını birleştiren halk şairi, gerçekle hayal arasında bağlantı kurar" (Kazmaz, 1985: 201). Bu durum Halk edebiyatında "Badeli Âşık" olarak bilinmesinin yanı sıra âşıkların bade içtikten sonra çeşitli mahlaslar aldıkları da görülür. Edebiyatımızdaki badeli âşık örnekleri olarak şunları verilebiliriz: *Âşık İlyas Hikâyesi*, *Muhibbî ve Esmahan Hikâyesi*, *Nihanî*, *Melikşah ile Güllü Han*, *Mahmut ile Elif* vb. hikâyeler vardır. Rüyada bade içerek âşık olan Melik Şah ve Güllü Han hikâyesi şu şekildedir: "*Melikşah ile Güllü Han* hikâyesinde Hızır, kızın resmini oğlana gösterir. Şah, kıza âşık olmak için gece Tanrı'ya yakarır. Başını secdeden kaldırınca, bir elinde kadeh öbür elinde kızın resmi bulunan dervişini yanında görür, kadehi içer ve Güllü Han'a âşık olur. Ondan sonra sazı eline alıp söylemeye başlar" (Kazmaz: 1985: 206). Halk edebiyatında aşk meselesi çeşitli şekillerde karşımıza çıkarken âşığın meramı bütün dönemlerde hep aynıdır. Âşık, sevgiliye bir vesile ile âşık olur ve daha sonra aşkını anlatmak için saz eşliğinde şiirler söylemeye başlar. Halk şairi kimliği öne çıkmış ve aşkı anlatan Erzurumlu Emrah'ın yazdığı şiirler örnek olarak verilebilir.

Erzurumlu Emrah'tan Bir Örnek

"Bir nâzenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir, varsam incinir
Beyaz gerdanına ince belinden
Sarmasam incinir, sarsam incinir

Kaşına çekilmiş kudret kalemi
Görmemiş dünyada derdü elemi
Her sabah her akşam verir selamı
Alsam incinir almasam incinir
...
Nereden nereye sevmişim yâri
Ateşi komuyor, yakıyor beni
Âşık Emrah sever böyle güzeli
Sevmesem incinir, sevsem incinir

Kadın Suretinde “Aşk”

Güzelin adında gizlenen aşk kâinatın varoluşundan itibaren her insanda farklı şekillerde anlamlandırılır. Tarih boyunca birçok rivayette ve hikâyede aşkın temsili haline gelen bir güzele rastlanır. Divan edebiyatında adına gazel yazılan güzel ile Halk edebiyatında bade içiren sevgili Modern Türk şiirinde efsunlu kadın olduğu görülür. İnsanlık tarihi boyunca insan ruhunun besleyen ve olgunlaştıran aşk insandan insana duyulan muhabbet ile başlar. En ulvi makama ulaşmış manevi boyuta vardığında son bulur. Kays'ın aşkı Leyla'nın cezbeden güzelliğinde başlar. Leyla, Kays için efsunlu bir kadın ve aşkın anahtarını taşıyan bir güzeldir. Leyla'nın güzelliğinde taşıdığı anlam yüce makama gidip için bir rehberdir. Kays, Leyla'da saklanmış sırra âşık olarak erişir ve sevgilisine kavuşmadığı için adı Mecnun'a çıkar. Halk şiirinde rüyada yahut yarı baygın halde sevgilisinin elinden bade içen âşık aynı yollardan geçer. Modern Türk şiirinde ise kadının isminde bu sır gizlidir. Şair aşkını ifade eden mısralarla sevgilisine duyduğu gönül muhabbetini anlatmaya çalışır. Nitekim onun sevgilisinin eşi ve benzeri olmadığı gibi tek olmasının sembolü olarak hem âşığın mutluluk kaynağı olur hem de hüznü dağıtır. Çöllerde divane olan Mecnun'un sevgilisi ile modern dönem şairinin güzel sevgilisinin sureti aynı kadının yüzüdür. Öyle bir yüz ki gönül muhabbetinin çizgileriyle süslenmiş ve bezenmiştir. Kadında aşkı anlatan en güzel kıssalardan birisi de Züleyha'nın Yusuf'a olan aşkıdır. Züleyha aşkın en diri ve canlı halidir. Hz. Yusuf'u ilk gördüğünde ona tutulan ve onun güzelliğinde eşi benzeri olmayan aşkın çilesiyle yanıp yeniden can bulur. “Aşk uğruna Mısır'a rezil olmayı göze almış Züleyha'nın bile zor durumda kalınca “inkâr” yolunu seçmesi Yusuf'u (AS) suçlaması, erkekler nazarındaki kadının aşkının nasıl algılandığını gösteren dikkate değer bir örnek olarak düşünülebilir. Şair ve yazarların, kadınların aşkını tasvir ettikleri eserlerde kadınların hayatlarını şekillendiren toplumsal kuralları göz ardı etmedikleri görülmektedir. Aşk'ın erkek tarafı her türlü riski göze alıp aşkın gereğini yerine getirirken kadın mütereddit hatta bazen “inkâr” durumundadır. Kadının aşkının bu ifade edilmiş tarzı yalnızca İslam edebiyatı ürünleri için geçerli değildir. Batı edebiyatının en meşhur aşk hikâyesi olan Romeo ve Juliet'te de durum farklı değildir (Kayabaşı, 2014: 39). Aşkın kadında tecelli edişi ve kadının aşkının izahı farklı zaman dilimlerinde her toplumda değişik durumlara neden olmuştur. Züleyha bir kadında aşkın nasıl tecelli ettiğinin örneği olurken aynı zamanda yüzyıllar içerisinde değişik toplumlarda kadının aşkını dile getirmiş de anlatır. Züleyha'nın Hz. Yusuf'a duyduğu aşk kendisine verdiği acı toplum içerisinde farklı rivayetlerde anlatılmaktadır. İnsanın Yaradan tarafından varoluşuyla başlayan ve ruhunun mayasında saklı olan aşk en yüce makama ulaşması zorlu bir mücadele ile gerçekleşmektedir. Aşk yaşayan şair ve yazarlar ise kalemlerini âşık oldukları güzelin emrine verirler. Sevgilinin güzelliği yazılan şiirlerin mısralarında tasvir edilir. Divan edebiyatında gazellerin vazgeçilmezi olan sevgili servi boya, gonca dudaklara, siyah zülfe ve ok gibi kirpiklere sahiptir. Eşkâlinin güzelliği ile âşığın şiirine ilham kaynağı olur. Halk edebiyatındaki anlatılarda ise bade içen âşığın mest oluşu yine âşığın ilk kez gördüğü sevgilisinin ona sunduğu kadeh ile gerçekleşir. Sevgilinin âşığa kadehte sunduğu muhabbet iksiri âşığın ruhunun yeniden inşa olmasını sağlar. Modern Türk şiirleri incelendiğinde âşığın sevgilisine duyduğu muhabbet kaynağı yine sevgilinin kendi şahsına ait özelliklerden kaynaklanır. Leyla'nın adı modern Türk şiirinde Mihriban'a dönüşür. Mihriban'ın ismi bir âşığın gönlünde yanan meşalenin ateşinden sıçramıştır. Aynı şekilde Monna Rosa'nın yazılışının temelinde aşkın farklı şekillerde görünmesi yatmaktadır. “Kadını yücelten, ona ulvi bir yer ayıran Karakoç, aşkın, sevginin alabildiğine yozlaştırıldığı ve bazı duygulara bir basamak olarak kullanıldığı bir dönemde kadının yüceliğinden, safiyetinden ve güzel duygularının kirletilmemişliğinden bahsetmektedir” (Diclehan, 2018: 141). Sevgilinin güzelliği Karakoç'ta tüm saflığı ile ön plana çıkmıştır. Şair kadına Meryem'in saf ve masum güzelliğini yükler. Çağlar boyu şairlerin ruhunu besleyen aşk her şairin elinde farklı bir şekilde yoğrulsa da şiirlerin yazılma sebebi olan güzellerin suretleri birbirlerine benzer olmuştur. İsimleri değişse de aynı ağacın farklı dalları olarak yüzyıllar içerisinde âşıkların gönüllerinde yeşermişlerdir. Leyla, Mihriban, Elif ve Monna Rosa aynı ağacın farklı dönemlerde yeşeren dallarıdır. Âşıkların biricik sevgilileri olarak şiirlerinin ana konusu olmuş ve şiirleri güzellikleriyle adeta süslemişlerdir. Asırlar boyunca aşkın en saf hali kadının güzelliğiyle başlarken âşığın en ulvi makama ulaşmasına vesile olduğu görülür.

SONUÇ

Aşkın anlamı ve halleri farklı zamanlarda ozanların, şairlerin elinde çeşitli şekillerde işlenmiştir. İlk insandan günümüze kadar muhabbet kaynağı olan aşk Türk edebiyatı sahasında şairlerin

kaleminden dökülen şiirlerle, ozanların tarafından anlatılanlarla sırrı çözülmeye çalışılmıştır. İnsanlık tarihi boyunca en ulvi duygulardan birisi olan aşk birçok şair tarafından izah edilerek anlamlandırılmıştır.

Klasik Türk edebiyatında şairler gazellerinde güzelliği ile âşığı efsunlayan sevgiliyi anlatarak aşkı anlatmaya çalışmışlardır. Gazelerde âşık sevgiliye kavuşmak için çeşitli merhalelerden geçer ve aşkın en üst makamı olan ilahi aşka kavuşur. Mitoloji kültüründen beslenen geleneksel halk anlatılarında aşk ozanların saz eşliğinde söyledikleri şiirlerle ifade edilmiştir. Ayrıca geleneksel halk anlatılarıyla Türk edebiyatında âşıklık geleneği oluşur ve aşkın mahiyetine farklı bir boyut kazandırılır. İnsandan insana duyulan muhabbet ile başlayan aşkın kadın ile ilişkisi, kadının üzerindeki etkisi ise tarih boyunca birçok anlatıya ve şiire malzeme olmuştur.

Aşk, Türk edebiyatının her evresinde vazgeçilmeyen ve şairlerin elinde sürekli işlenen bir temadır. Klasik Türk Edebiyatı'nda Leyla ile Kays'ın aşkı Modern Türk şiirinde gelenekle bağdaştırılarak sembollerle anlatılmaya başlanır. Bu çalışmanın devamında Modern Türk şiirinde aşkın nasıl ele alındığı ve Sezai Karakoç'un nazarında aşk teminin gelenekle olan ilişkisi irdelenecektir.

KAYNAKÇA

- Alıcı, L. (2008), Klasik Türk şiirinde muhabbet kanunları, *Türk Kültürü İnceleme Dergisi* 19, 119-142.
- Artun, E. (2011), *Türk halk edebiyatına giriş*, Karahan Yayınları.
- Dağlı, H. (2018), Âşık edebiyatında "bade içme" motifi ve şamanizmdeki benzerliği, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 898-908
- Diclehan, Ş. (2018), *Sanat ve edebiyat dünyasında Sezai Karakoç*, Dicle Yayınları.
- Erşahin, İ. (2011), *Halk kültürü ve edebiyatı sözlüğü*, Ötüken Yayınları.
- Kadri, H. K. (1945), *Türk lügati*, TDK Yayınları.
- Kayabaşı, B. (2014), Aşkın ikinci yüzü: Hüsn, Leyla ve Züleyha'nın aşkı, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2, 32-42.
- Kazmaz, S. (1985), Türk edebiyatında rüya ve aşk badesi motifi, *Erdem Dergisi*, 1(1), 199-208.
- Kola, F. (2016), Aşka dair bazı tasavvurlar (15.yüzyıl divanlarındaki aşk redifli gazellerden hareketle), *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(2), 1-28.
- Kutsan, S. (1988), *Leyla ile Mecnun*, Akabe Yayınları.
- Kutsi, T. (1975), *Türk halk şiiri (Antoloji)*, Toker Yayınları.
- Pala, İ. (1989), *Ansiklopedik Divân şiiri sözlüğü*, Akçağ Yayınları.
- Sami, Ş. (2015), *Kâmûs-ı Türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şentürk, A. A. (1999), *Osmanlı şiiri antolojisi*, Yapı Kredi Yayınları.
- Uludağ, S. (1991), *Aşk*, TDVİA, TDV Yayınları.
- Uludağ, S. (1991), *Tasavvuf terimleri sözlüğü*, Marifet Yayınları.